

Katolicyzm polski na przełomie wieków. Mity, rzeczywistość, obawy, nadzieje. Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej UAM w Poznaniu 21-23 listopada 2000 roku

W dniach 21-23 listopada 2000 roku w Kiekrzu pod Poznaniem obradowała I Ogólnopolska Konferencja Naukowa na wyżej wskazany temat. Organizatorem tej konferencji byli pracownicy naukowcy Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym UAM w Poznaniu pod przewodnictwem prof. hab. Józefa Baniaka. Konferencja ta była poświęcona – ogólnie mówiąc – analizie i opisowi zjawisk i faktów religijnych, kulturowych, społecznych i moralnych składających się na pojęcie i rzeczywistość *katolicyzmu polskiego*, postrzeganego w kontekście transformacji dokonujących się w specyficznym okresie dziejów, jakim jest schyłek XX i początek XXI wieku.

Pojęcie *katolicyzmu* kryje w sobie bogatą i głęboką treść, a jego rzeczywistość, jako swoisty *konstrukt*, widoczna w warunkach Kościoła i społeczeństwa polskiego, jest złożona z wielu różnych i specyficznych elementów, ściśle z sobą zintegrowanych. Łącznie zaś tworzą one swoistą *całość* katolicyzmu polskiego i oddają jego fenomenalność w ujęciu historycznym i współczesnym.

Katolicyzm polski ma swoje bogate dzieje – własną genezę i ewolucję, dynamikę i perspektywę, własne nigdzie indziej nie spotykane uwarunkowania, jak i akceptację w masach ludzkich. Taką charakterystykę katolicyzm polski otrzymuje w licznych badaniach naukowych, zwłaszcza socjologicznych i historycznych. Znając te opisy, organizatorzy konferencji postanowili ukazać dokładnie *obraz* katolicyzmu polskiego z przełomu wieków, korzystając w tym celu z wiedzy naukowej reprezentantów różnych dyscyplin humanistyki, zwłaszcza socjologów religii. Zwrócili się do nich wszystkich z pytaniem ogólnym: *Jaki jest faktycznie katolicyzm polski z pogranicza lub na przełomie wieków?* Prosimy o wskazanie cech specjalnych katolicyzmu polskiego w odniesieniu do innych krajów katolickich w Europie i na świecie, które faktycznie odróżniają go od tamtych form katolicyzmu lokalnego. Ważne też było pytanie szczegółowe: *Czy katolicyzm polski ma realną szansę akomodacji i adaptacji do nowych, nadchodzących warunków życia ludzi, nie tracąc niczego ze swej istoty?*

Bez wątpienia, te pytania przekraczają możliwość znalezienia adekwatnej odpowiedzi podczas jednego spotkania fachowców, nawet kilkudniowego. Idea konferencji wybiegała więc poza wskazany organizacyjnie czas, a tym samym stanowi ona projekt czy perspektywę dla organizowania kolejnego sympozjum na ten temat, z jednoczesnym uwzględnieniem każdorazowego hasła szczegółowego.

Zaproszenie do udziału w konferencji wraz z wstępnymi propozycjami tematyki skierowano imiennie do wielu specjalistów z różnych dyscyplin naukowych zajmujących się badawczo tą tematyką, a także do licznych instytutów kierunkowych w uczelniach państwowych, kościelnych i prywatnych. Nie pominięto także instytucji i osób zorientowanych w tej tematyce ze względów pozanaukowych, jak np. redakcji czasopism religijnych i świeckich, KAI, telewizję i radio lokalne, jak i władz kościelnych. Informacje o temacie i terminie konferencji zamieszczono także w specjalistycznych czasopismach należących do instytucji naukowych, jak np. w „Informacji Bieżącej” (Nr 61) Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i w „Principiach – Ekspresie Filozoficznym” UJ w Krakowie.

Konferencja wzbudziła szerokie zainteresowanie w ośrodkach naukowych w całym kraju. Chęć aktywnego udziału w jej obradach zgłosiło 38 prelegentów reprezentujących różne uczelnie i dyscypliny naukowe, a także praktykę życia publicznego. Zgłoszone propozycje tematów odpowiadały w większości warunkom organizatorów konferencji i ujawniały kompetencje i rzetelność podejścia ich autorów do ustalonego tematu. Niektóre propozycje nie spełniały warunków, dlatego nie uwzględniono ich w programie konferencji.

Tematyka konferencji została zaprogramowana według szczegółowych haseł wiodących i zaprezentowana w ośmiu sesjach problemowych. Każdej sesji przewodniczył specjalista z danej dziedziny naukowej, który także kierował dyskusją po wygłoszonym referacie. Zainteresowanie kolejnymi tematami szybko nasilało się wśród uczestników obrad konferencji, pochłaniając każdorazowo znaczną część czasu przewidzianego na kolejny referat. Z tego powodu dyskusje kierowane odbywały się po zakończeniu programu sesji tematycznej. Dyskutanci nierzadko rezygnowali z odpoczynku i włączali się w rozmowy z prelegentami. Niekiedy miały miejsce ostre polemiki między reprezentantami różnych nurtów myślenia i dyscyplin naukowych, zwłaszcza między teologami i socjologami religii. Do dyskusji włączali się również studenci teologii, pytając prelegentów o kwestie dodatkowe.

Obrady konferencji zainaugurował 21 listopada o godzinie 9.00 dziekan Wydziału Teologicznego UAM: Ks. prof. dr hab. Tomasz Węclawski, zwracając uwagę uczestników, iż w ten właśnie sposób, poprzez popularyzację wiedzy naukowej, Wydział Teologiczny, jako najmłodszy w strukturach UAM, chce włączyć się aktywnie w dynamikę życia naukowego uniwersytetu, jak i zaprezentować swoją aktywność na zewnątrz, biorąc pod uwagę inne wydziały teologiczne w kraju. Doceniając znaczenie tej konferencji, Dziekan podziękował serdecznie pracownikom naukowym ZFCh, w szczególności prof. Józefowi Baniakowi, za jej zorganizowanie, życząc zarazem sukcesów podczas całego jej przebiegu. W inauguracji konfe-

rencji wziął również udział reprezentant Rektoratu UAM: prof. dr hab. Bogdan Walczak, wskazując w swoim przemówieniu na głębokie uznanie władz Uniwersytetu z tego powodu dla władz Wydziału Teologicznego i dla organizatorów konferencji. Poprzez tę konferencję – zaznaczył – Wydział Teologiczny, jego Zakład Filozoficzny, wpisują się wyraźnie w bogatą i wielostronną działalność naukową i kulturalną UAM, rozszerzając zarazem jego sławę w kraju. Za ten wkład Rektor podziękował władzom Wydziału i Zakładu Filozofii, życząc organizatorom miłego przebiegu konferencji.

W pierwszym dniu obrad (21) odbyły się 4 sesje tematyczne. Podczas pierwszej sesji ogłoszono 3 referaty, a przewodniczył jej i dyskusję prowadził ks. prof. Janusz Mariański (KUL). Tematyka tychże referatów była następująca: *Katolicyzm polski pod presją «nowej duchowości»* (Prof. Zbigniew Mikołajko, PAN, Warszawa); *Katolicyzm w Polsce na przełomie wieków w opinii maturzystów (na przykładzie własnych badań psychologicznych)* (ks. dr Marian Z. Stepulak, KUL); *Fundamentalizm i New Age a granice religii* (Dr Tadeusz Doktor, UW, Warszawa). W dyskusji posesyjnej zwracano uwagę na wiele kwestii, problemów i zagadnień, postawiono referentom kilkanaście ważnych, niekiedy trudnych pytań, rozszerzając w ten sposób zakres analizowanej tematyki. Najwięcej pytań postawiono prof. Mikołajce oraz dr Tadeuszowi Doktorowi. Odpowiedzi ich były klarowne i rzeczowe, zadowalające w pełni pytających.

Drugiej sesji przewodniczył prof. Zbigniew Mikołajko, w czasie której ogłoszono 2 referaty: *Tradycjonalizm religijny w Polsce jako samoograniczająca się kontestacja* (Mgr Magdalena Pokrzyńska, WSP w Zielonej Górze); *Tradycja religijna w obliczu nowych paradygmatów wiary: katolicyzm i prawosławie* (Mgr Julia Andrejewa, PAN). Także te tematy wywołały ożywioną dyskusję wśród uczestników konferencji i zachęciły ich do zadania wielu pytań obu prelegentkom.

Po przerwie obiadowej wznowiono obrady, rozpoczynając trzecią sesję, której przewodniczył prof. Zbigniew Drozdowicz (UAM). Podczas jej obrad ogłoszono 3 referaty: *Postawy katolików polskich wobec religii – ciągłość czy zmiana* (ks. prof. Janusz Mariański, KUL); – *W stronę niewidzialnego? O religijności młodzieży końca wieku* (Mgr Paweł Grygiel, WSP w Rzeszowie); *Religia a zasady moralne młodzieży akademickiej – dynamika przemian* (Dr Artur Grzesik, WSP w Rzeszowie). W dyskusji zwrócono uwagę na wiele problemów szczegółowych wynikających z wszystkich referatów. Prelegenci zaznaczyli, że ludzie młodzi w Polsce, zwłaszcza studenci, odnoszą się krytycznie, niekiedy zdecydowanie, do Kościoła i kleru. Postawili też pytanie, w jaki sposób Kościół katolicki w Polsce zamierza zatrzymać młodzież w swoich strukturach i dopomóc jej w rozwiązywaniu problemów życiowych, jeśli nie zmienia własnych metod i technik duszpasterstwa młodzieżowego? Młodzież widzi tę niemoc Kościoła i nie chce korzystać z jego posługi – dodawali wspólnie prelegenci i dyskutanci.

Czwartej sesji przewodniczył ks. prof. Bronisław Mierzwiński, a ogłoszono wtedy 3 referaty: *Postawy inteligencji polskiej wobec religii w 10 lat później*

(Prof. Maria Libiszowska-Żółtowska, UMCS); *Wpływ kultury narcystycznej na religijność współczesnego człowieka* (ks. dr Jerzy Szymolon, KUL); *Nadzieja czy zwątpienie? Religia jako źródło poszukiwania sensu życia* (Dr Artur Grzesik, WSP, Rzeszów). Wszystkie te referaty były niezmiernie interesujące i kompetentnie ukazały problemy wzięte pod uwagę przez ich autorów. Wywołały one żywą dyskusję i skłoniły uczestników do postawienia referentom wielu pytań, zwłaszcza do prof. Libiszowskiej odnośnie religijności polskich uczonych.

W godzinach wieczornych tego dnia uczestnicy konferencji spotkali się na uroczystej kolacji, której gościem honorowym był prodziekan Wydziału Teologicznego UAM: Ks. prof. Adam Przybecki. Kolacja ta stworzyła warunki do bliższego poznania się uczestnikom, do wymiany własnych uwag i ocen. Pamiętano wtedy także o imieninach prof. Janusza Mariańskiego, który otrzymał od wszystkich najserdeczniejsze życzenia.

Podobnie pracowity i bogaty we wrażenia był drugi dzień konferencji. W tym dniu odbyły się 3 sesje tematyczne, podczas których wygłoszono 7 referatów.

Sesji piątej (w kolejności) przewodniczył bp prof. Marek Jędraszewski, a wygłoszono wtedy 3 referaty: *Kościół zagubiony* (ks. prof. Roman Rogowski, PWT, Wrocław); *Wizja Kościoła początków III tysiąclecia* (ks. prof. Tomasz Węclawski, UAM); *Kościół katolicki w Polsce a «duch kapitalizmu»* (Dr Mariusz Kwiatkowski, WSP, Zielona Góra). Te interesujące referaty pobudziły uczestników konferencji, w tym też studentów do ożywionej dyskusji. Gros pytań, niekiedy trudnych i ważnych otrzymał ks. prof. Rogowski ze względu na ostrą krytykę funkcjonowania Kościoła instytucjonalnego w Polsce. Prelegent dostrzegał wady i błędy w strategii duszpasterskiej Kościoła i duchowieństwa, a nawet biskupów. Pozycji Kościoła usiłował bronić socjolog, prof. Mariański, co wywołało zdziwienie u Prelegenta, jako teologa pastoralisty. Z wielu tezami ks. prof. Rogowskiego polemizowali również inni uczestnicy konferencji. Dyskusyjne wydały się również niektóre tezy referatu ks. prof. Węclawskiego, mówiące o teologii Kościoła, które są trudno przekładalne na język i paradygmat socjologii.

Sesji szóstej i dyskusji przewodniczył ks. prof. Wiesław Mysłek, podczas której wygłoszono 2 referaty: *Kościół wobec zjawiska bezrobocia w Polsce* (Ks. prof. Bronisław Mierzwiński, UKSW); *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej jako zadanie duszpasterstwa akademickiego* (Ks. prof. Adam Przybecki, UAM). Oba te referaty podnosiły ważne poznawczo i znaczące społecznie i kulturowo problemy. Bezrobocie w Polsce dzisiejszej to już nie jedynie zjawisko godne rozważań teoretycznych, lecz to przede wszystkim poważny problem i rzeczywistość życiowa kilkunastu milionów ludzi żyjących we wspólnych rodzinnych i lokalnych – stwierdził prof. Mierzwiński. Wobec tego problemu i losu ludzi bezrobotnych nie może być i też nie pozostaje obojętny Kościół katolicki i jego kapłani parafialni. To podstawowy obowiązek Kościoła wynikający z jego zadań misji religijnej. Kościół spełnia także rolę mecenasa kultury i nauki. Z tej racji misją religijną obejmuje także ludzi nauki i kultury. W Polsce Kościół ma tu odległe trady-

cje i sprawdzone metody duszpasterstwa akademickiego – stwierdził prof. Przybecki. W sesji siódmej, której przewodniczył prof. Józef Baniak, wygłoszono 2 referaty: *Kościół w Polsce wobec integracji Polski z Unią Europejską* (Bp prof. Marek Jędraszewski, UAM); *Doświadczenie dialogu w środowiskach katolickich i laickich w Polsce powojennej* (Prof. Wiesław Mysłek, WSP, Warszawa). Oba te referaty bardzo zainteresowały słuchaczy i zachęciły wielu z nich do dyskusji z prelegentami. Pytano bpa Jędraszewskiego o faktyczne motywy opowiedzenia się biskupów polskich (Episkopatu) za zjednoczeniem Polski z Unią Europejską. Czy po zjednoczeniu Polski z UE nie zacznie *obumierać* religijność i wiara katolików polskich, zwłaszcza młodzieży, szybciej niż widzimy to obecnie? W odpowiedzi referent zaznaczył, że Kościół bierze pod uwagę taką ewentualność, lecz dostrzega też konieczność swojej adaptacji wszędzie tam, gdzie jest potrzebny ludziom w rozwiązywaniu ich problemów życiowych, nie tracąc niczego ze swej istoty. Swoistym rozliczeniem z przeszłością był referat prof. Mysłka. Tezy wypowiedziane przez referenta wywołały ostrą polemikę z ich autorem (M. Jędraszewski, Z. Drozdowicz, J. Baniak, B. Mierziński, M. Kwiatkowski). Dyskutanci prosili o dodatkowe wyjaśnienia dotyczące tej kwestii. Niektóre stwierdzenia prelegenta nadal wydały się kontrowersyjne.

W trzecim dniu obrad konferencji miała miejsce jedna sesja, której przewodniczyła prof. Janina Słomińska z Warszawy. Wtedy wygłoszono 3 referaty: *Kościół katolicki i katolicy polscy wobec nowych ruchów religijnych i sekt* (Prof. Zbigniew Drozdowicz, UAM); *Katecheza szkolna w Polsce – sukcesy i porażki w minionym 10-leciu* (ks. prof. Jan Szpet, UAM); *Aggiornamento, tradycja i katolicyzm popularny: Polska a Zachód* (Dr Maciej Manikowski, UW, Wrocław). Także w tych referatach wskazano na wiele ważnych i ważkich problemów, które łączą się istotnie ze specyfiką katolicyzmu polskiego. Liczne pytania wywołał referat prof. Szpeta, zwłaszcza duża dysproporcja między zaletami i wadami katechezy szkolnej w analizowanym 10-leciu. Bynajmniej nie straciły na znaczeniu te problemy. Katecheza ciągle wywołuje liczne pytania w różnych środowiskach i grupach ludzkich, nie wyłączając kręgów kościelnych.

Z różnych powodów kilka referatów nie wygłoszono podczas tej konferencji. Referaty te zostały opublikowane w książce zbiorowej, gdyż przygotowano je w tym celu, na tę konferencję. Referaty te są następujące: *Pluralizm religijny w Polsce* (Prof. Irena Borowik, UJ); *Między zwątpieniem i kontestacją a nadzieją i potrzebą pojednania i powrotu. Kryzys tożsamości kapłańskiej wśród księży rzymskokatolickich w Polsce* (Prof. Józef Baniak, UAM); *Ruch Odnowy w Duchu Świętym w Kościele katolickim na przykładzie grupy akademickiej w Lublinie* (Mgr Ewa Miszczyk, UMCS).

Podsumowania i oceny obrad konferencji dokonał syntetycznie i rzeczowo prodziekan ds. naukowych Wydziału Teologicznego UAM: prof. Paweł Bortkiewicz, dostrzegając w niej ważne wydarzenie naukowe i znaczący element w życiu UAM. W imieniu Dziekana Wydziału Teologicznego złożył gorące podziękowanie organi-

zatorom konferencji z Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej za jej przygotowanie i zrealizowanie. Skierował do nich także prośbę o kontynuację tego dzieła w następnym roku akademickim, czyli w listopadzie 2001 roku.

Należy zaznaczyć, iż konferencja ta nie tylko okazała się *zasobną skarbnicą* wiedzy naukowej o katolicyzmie polskim, lecz także udowodniła, że na ten temat można rozmawiać z różnych punktów widzenia, szukając momentów wspólnych i ważnych, nie eliminując z góry żadnego podmiotu dyskusji. Konferencja ta wpisała się już na trwałe w system sympozjów poświęconych religijności ludzi w Polsce, jakie organizują inne ośrodki uniwersyteckie. Wydział Teologiczny UAM jest już znaczącym ośrodkiem naukowym w tej sferze działalności akademickiej. Rozpoczęte dzieło trzeba więc kontynuować.

JÓZEF BANIAK